Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 113 (10710) | 1978 чылдың май 14, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Ортаа 2 көп.

БЕДИК ШАҢНАЛ — СТАВРОПОЛЬЕНИҢ ТУГУНДА

СТАВРОПОЛЬ. (СЭТА-ның түскай корр). Ставрополь хоорайга Октябрь Революциязы орденин тыпсырыңга турасказаткан СЭКП хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының хоорай Советтериң байыдыг хуралы аңаа май 12-де болуп эрткен.

Ооң киржикчилери эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга хей-аът кирииркин-биле соңгаан.

Чылыганнарның чылы-биле уткааны, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов түүе чугаалаан. Хуралдың киржикчилери динмиттиг адын часкан түрде партияның Ставрополь хооркомунга, хоорхүүсомга, хоорайның бүгү ажылчы чоннарынга Леонид Ильич Брежневтиң байыр чедириишкинин ол номчаан.

СЭКП-ниң XXV съездиниң шийтиирлерин, онгу беш чылдың планнарын күүседир дээш партияның болгаш бүгү совет улустуң шийтиирлиг тургузукчу демиселиниң үезинде Ставрополья Октябрь Революциязы орденин тыпсын турар-дыр деп, эш М. А. Суслов чугаалаан. Бо чыл болза бистиң чуртувус Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл ооң демдеглээш, бодунуң кайгамчыктыг социалистиг хөгжүлдезиниң эрткен оруун. Октябрьның салдары-биле бүгү делегейге болган социал ханы чаартылгаларны түпкен эрттирген юбилейлиг 1977 чылдың эстафетазын хүлээп алган чыл болур. Октябрь революциязының юбилейи болгаш СССР-ниң чаа Конституциязы — сайзырангай социализмниң Конституциязын хүлээп алганы — марксизм-ленинизминиң бүгү делегейге тиилелгезиниң чайынначак херечиди.

Демиселдиң болгаш тиилелгелериниң алдарлыг оруу-биле совет улус-биле кады Ставрополье база чоруп орар. Ставропольчулар чурттуң күч-шыдалын бижыглаарынга, коммунистиг тургузуушкунуң шийтиирлерин хөрээнге улуг улуг-хуулуг кирген турар болгаш кирген келген, ооң-биле Тореэн чурттуң бедик үнелээшкинин чоптүү-биле алган.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга улуг өнөр-шимчээшкинге, революстуг шимчээшкинге, немец-фашистиг эжелекчилер-биле демиселге ачы-хавыязы дээш база бодунуң тургуступганынып 200 чыл ооңга холбаштыр Ставрополь хоорай бедик шаңнал-биле шаңнаткан.

Ставрополь бодунуң тургуступганының баштайгы хүнеринде эгелээн-ле чүгле шериг ужур-дузалыг боор келген эвес, харын ону долгандыр турар хову делгемнерин болгаш даглыг районнарны ажыл-агый талазы-биле хөгжүдеринге, делгем болгаш байлак крайны культура талазы-биле чаартырынга улуг рольду ойнап келген. Ол Соңгу Кавказтың болгаш Закавказьениң улустарын орус улус-биле чоокшулаштырарының чугула төвү боор келген.

Бүгү хаанныг Россияга ышкан, Ставропольеге, хаанныг тургузугның үезинде революстуг күштер чоорту өзүл үүнүп орган. Ажылчын шимчээшкини өскен. Оларның политиктиг баштыңчылары большевиктер боор турган. Октябрь революциязының эгезинде крайның чамдык хоорайларында большевик организациялар тургуступган, олар ажылчы чоннарның ортузунга политиктиг улуг ажылды чорудун турган. 1917 чылдың төвчүзүнде большевик партия организацияларының удуртулгазы-биле бүгү Ставропольеге Совет эрге-чагырга тургуступган. 1917 чылдың декабрь 31-де пинти можунуң улус хуралы Россияга кара чаңгыс дүрүм өзүгаар эрге-чагырга болур совет эрге-чагырганы хүлээп көргеп.

Помещиктериң болгаш кулактарның аспаандан, национал дарлалдан Октябрь революциязының хостааны Ставропольенин ажылчы чоннары амыдыралдың социалистиг үндезиннерин тургузар дээш, чуртту индустриализастаар дээш, колхоз тургузуушкунунуң тиилелгези дээш демиселге массалыг күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң бедик үлегер-чижээн база көргүскен.

Ставрополье кодээн долуу-биле коллективизастаарының эгелекчилериниң бирээзи, улуг-улуг колхозтарны тургузарының эгелекчилериниң бирээзи болган деп, М. А. Суслов чугаалаан. Анчы демиселиниң кидип түлүк үезинде Ставропольениң коммуналары быжыглыг турган. Оларның аразында «Пролетарский күзел-сорук» база «Коммунистиг маяк» бар. Олар ам Ставропольениң эң улуг колхозтары.

1924 чылда В. И. Ленин Кавказтың коммунистерине чаа чоруткаш, кандаачал черлерни суттарының бүгү талаа-биле хөгжүлдезиниң эргежок чугулазын айыткан. «Суттарылга эң улуг чугула, крайны эң дүрген чаартыр, ону өндүр чаагай болдуруп, эрги күүлдерни хөөрзүткеш, социалиаличе шилчиишкинни быжыглаар» деп, ол бижээн. (Чогаалдарының долу чыындызы, т. 43, арын 200).

Чүгле коллективтиг ажыл-агыйларга каттышкан өг-бүлелерниң ниити күжеңишкинери-биле, крайның бүгү чонунуң дөрт болгаш идепкейлиг киржилгези-биле, ол үеде эң улуг боон турган, черни суттаттыг болдурар болгаш суттарар талазы-биле ажылды боттандырын болур турган. Ол үеде эң улуг суттарылга тудуу боон турган Невинномыстың бугазын тудары Ставропольениң колхозчуларынга өзүлүг маадырлыг чорук болган. Ол бүгү амгы үеде Ставропольеде ажылдан турар суттарылга тудугларының калбак системазынга быжыг үндезинин тургускан.

Ставрополдуң болгаш крайның ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады боттарының маадырлыг күш-ажылы-биле социалистиг инвитилелди тургузуп, ооң бүгү талаалыг хөгжүлдезин чедип ап турган. Ынчалза-даа совет улустуң тайбың, чогаадыкчы, тургузукчу ажыл-чорудулгазын фашистерниң дөгөөн үржүктүг дайын үзе кирген.

Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга 320 муң ставропольчулар тулчуп турган, чүс-чүс муң кижилер тылга маадырлыг күш-ажылы-биле каржы-дошкун болгаш күштүг дайынын тиилээрине дузалап турган. Төрээн чуртунга бердинген болурунуң, чонунга, социализмге шынчы болурунуң үлегер-чижээн када-даа коммунистер көргүзүп турган.

Немец-фашистиг эжелекчилер крайны тур үеде алган турда, партизан шимчээшкини калбарган, оларны коммунистер баштап турган. Партизаннар эжелекчилер-биле дидим демиселда чорудун турган, а оларны крайның девискээринден үндүр сыныгар демисел эгелээнде, девискээрниң дыка хөй кезиин, ооң иштинде 6 район товун олар хостаан.

Дайзынны үндүр сыныргаш соонда коммунистер, край төвүнүң болгаш бүгү Ставропольениң ажылчы чоннары дайын уражуктары-биле демиселге өзүлүг маадырлыг чорукту көргүскен болгаш партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың кайгамчык улуг дузаламчызының ачызында кыска хуусаанның иштинде үлетпүр бүдүрүлгелерин, колхозтарны болгаш совхозтарны, школаларны, эртем болгаш культура албан черлерин, Бүгү-эвилелдиң кадыкшылга черлерин катап тургускан. Дайын доозулган соонда баштайгы беш чылда крайга үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли дайын мурнундагы деңгеелге четкен.

Партияның XXIII, XXIV болгаш XXV съездилериниң шийтиирлерин күүседир турарының үезинде Ставрополь крайның болгаш хоорайның улус ажыл-агыйы оңза дүрген хөгжүп турар. Ол чылдарның дургузында чүс-чүс үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш пехтерин туткан. Амгы үеде үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээлиниң чартыындан хөй машина тудуушкунунга, металл болбаазырадыр кылырынга болгаш химия үлетүрүнге хамаарыкыр.

Бо чылдың опаалдалары база күүсеттиниң турар. Боттарының күштерин СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шийтиирлерин, ажылчы чоннарга Чагаада айыткан ажыл-херектиң тодаргай программазын амыдыралга боттандырарынче угландыр-таш, бүгү чурт-биле кады ставропольчулар беш чылдың үшкү чылының күш-ажылчы бедик темпизинге идепкейлин-биле киржип турарлар. Хоорайның болгаш крайның үлетпүрүнде, эң ылаңгыя капитал тудугда, четнестер, беш чылдың кол сорулгазын — бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш продукциянын шынарын бедидеринде ажыглаттыынаан күрлавырлар эвээш эвес болганда ындыг күжеңишкинерни моон соңгаар-даа өстүрери улам чугула. Бүрүне планында көрдүнген графиктеп өзалдан турар Прикумскиниң пластмасс заводунче онаа кичээнгейин салыры эргежок чугула.

Ставрополье болза Россия Федерациязының кодээ ажыл-агыйының улуг районнарының бирээзи болур дээрен билдингир болгай. СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда крайның кодээ ажыл-агыйында эп-не чугуу өскерлиишкиннер болган. Ол үениң дургузунда кодээ ажыл-агыйга 4,2 миллиард рубльди салган. Крайның колхозтары болгаш совхозтары күүрүнеден хөй чаа техника алганнар. Ирригация тудуун калбак фронт-биле чоруткан. Бо бүгү чорук кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязының бүдүрүлгезин соолгу он чылда мурнуку он чылга деңнээргe 42,3 хуу улгаттырар арганы берген.

1977 чылда ставропольчулар күрүнеге эң хөй саңның тараанды, дүктү сатканын, күрүнеге эът, сүт, чуурталар садар талазы-биле планын күүсеткенин демдеглеп каарыг өөрүнчүг.

Бүдүрүлгени эргелеп башкарарының чаа принциптерни болгаш кодээ ажыл-агый техниказын ажыглаарының дешилгелиг методтарын крайда дүргени-биле нептерелин турары шылгарангай чүүл болур. Ынды ажылдың чижээн эрткен чылын тараа ажалдазынга болгаш бо чылын часкы тарылга үезинде Ипатов районнуң ажыл-ишчилери көргүскеннер. Ам оларның дургузугазы калбаа-биле билдингир апарган. Ону партия Төп Комитеди үүлдүг деп көргеп.

(Төнчүү 2-ги арында).

КАПИТАЛ ТУДУГ

Дөрт айларда

Шалыпчы күш-ажылдың чылының эрткен дөрт айларында республиканың тудугжулары чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Олуң дургузунда ниитизи-биле 9100 баш шээр мал, 300 баш мыйыстыг бода мал кирер кажааларны, 20 муң күш азыраар комплексти ажыглалга киргеп болгаш 16,5 муң гектар одарларны суг-биле хандырган, 3 муң ажыг гектар одарларның суттарылга системазын эде кылган баа 29896 дөрбелчин метр чуртталга шолуң тудуп дооскаш, ажыглакчыларга хүлээткен. Бо чылдың дөрт айларында 1977 чылдың ол үеан-биле деңнээргe кол фондуларны ажыглалга киргеин 73,1 хуу хөй болган.

Капитал салыышкыннарның ниитизи-биле шиңгээдип алдынганы эрткен чылдың ол үеан-биле деңнээргe 15 хуу көвүдээн, а тудуг-монтаж ажылдары база 16,5 хуу хөй кылдыган. Чуртталга шолуңун тудуу багай эвес темп-биле чоруп келген. Чуртталга объектилериниң тудуунга капитал салыышкыннар эрткен чылдың ол үезиниң 34,7 хуу хөй шиңгээдин алдынган. Ынчангаш ажыглалга киргеп чуртталга шолу эрткен чылын ол үеан-биле деңнээргe 2,9 катан улгаткан.

«Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттар, Үлетпүр тудуг материаалдарының эргелери, «Тыва тудуг» трест боттарының объектилериңге тудуг-монтаж ажылдарының планын чедиишкиниг күүсеткен.

Кереэлиг ажылдаар тудуг организацияларындан «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелери, Тыва автооруктар эргелери, «Тыва кодээ тудугнуң» №№ 463, 586, 741, 1070 механизастаттынган колоннаалары, ССРЭ-ниң Минэнергонуң № 3 участогу, респотребсоюзтуң септелге-тудуг эргелери эрткен дөрт айларның планын күүсеткен.

Чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир тудуг организацияларының ажылында четнестер барын айтыры чугула. Акша-хөрөңгини болгаш ажылчын күштү хөй санныг объектилерге быдарадыры эм-даа уламчылавышаан. Кол фондуларны ажыглалга киргеринин темпизи тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээлиниден аажок хажудан турар. Ол чорук шала кылдыган тудугларның хемчээлин кылырынга шаптыктап турары билдингир.

Ынчангаш эрткен дөрт айларның дургузунда кол фондуларны ажыглалга киргеринин бирги чартык чылда планы үгле 36,7 хуу четкен. А капитал салыышкыннар болгаш тудуг-монтаж ажылдарының бирги чартык чылда планы ол үениң дургузунда туестузунда 69,5 болган 79,3 хуу күүсеттингилээн.

Кереэлиг 36 тудуг организацияларының 19-у тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсетпээн. Дыка хөй кол тудуг организациялары чогуур деңнелдеги куду ажылдаан болгаш апрельде оларның көргүзүүлери кудулаан.

Ылаңгыя культура-амыдырал объектилериңде тудуг ажылы куду темпилиг чоруп келген. Бо объектилерге капитал салыышкыннарын шиңгээдири үгле 47,8 хуу четкен.

Планныг опаалдалар күүсеттинмээнинин кол чылдаганы — күш-ажылды кошкак организастаныда. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы иштизи-биле күүсеттинген-даа болза, 14 тудуг организациялары ол талазы-биле планын күүсетпээн, а 9 организациялар ук көргүзүгүг эрткен чылдың ол үезиниң деңнелиңден кудулаткан. Оларга «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелери, №№ 18, 62 болгаш 585 КМК-лар, «Сельхозтехниканың» септелге-тудуг эргелери болгаш оон-даа өске организациялар хамааржыр.

Бо чылдың январь-апрель айларында тудуг-монтаж ажылдарының бот үнези планнаттынган деңнелиңден аартаан. Ол дээрге тудуг организацияларында ажыл-агыйжы эвес чоруктарны көргүзүп турар-дыр. «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг», «Тыва суг тудуг» трестер, «Кызыл ЦЭС-тиң» тудуг эргелери дээн ышкаш кол организациялар тудуг ажылдарының бот үнезин аартаткан.

Т. МЕЛЬНИКОВА,
Статистика эргелелинде килдие эргелекчизи.

БҮГҮ ТЫВА ҮҮЛДҮГЗҮНҮП ТУР

Төлевилел

Тыва АССР-ниң Конституциязы (Үндезин Хоойлузу)

Төлевилелди чугаалажып тур бис

ДЕТКИДИВИС

Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин солунпардан улуг сонуургал-биле помчуп таныштывыс. Конституциявыстың төлевилелин помчуп турган, ажылчын кижиниң сеткилин хайыгын келир-дир.

Шаанда хожудаңгай, көшкүн амыдыралды чурттап чораан тыва чон Октябрь революциязының ачызында аас-кежиктиг, хостуг амыдыралды чедип алгын. Совет Тыва, акыдуңма оске-даа республикалар-биле бир домей, сайзырангай экономикалыг, культуралыг автономнуг республика болган. Караңгы бүдүүлүк чораан тыва чонуун ажы-төлү амгы үеде эртем-билигни чедип алган. Совет Тываның чечектелишкинин дээш олар боттарының эртем-билиин харам чокка берип турарлар.

Бо бүгү магалыг, өөдүр улуг эрге-шөлөөни ССРЭ-ниң алдын Хоойлузунда магадылап бижээн. Ол бүрүн эргелерни бистер долузу-биле амыдыралда ажыглап, эдилеп турар-дыр бис.

ССРЭ Конституциязының 70 дугаар үүлүнде «... ССРЭ болза совет улустуң күрүне талазы-биле чаңгыс эвин боттандырып, коммунизмни кады тургузар сорулга-биле бүгү нацияларны болгаш бүүе улустарны сырыг каттыштырып турар»., деп бижээн. Ол шынап-ла ындыг, хөй национал-дыг совет улустуң эвес сорулгазы чаңгыс — коммунизмни — чырыткылыг келир үеин тургузары. Ону боттандырары дээш ажылдаары биске өөрүнчүг.

ССРЭ Конституциязының 143-кү үүзүнде «...Автономнуг республиканың Конституциязын хүлээп алырын, аңаа өскерилгелер киргеринин: экономика болгаш социал хөгжүлдениң күрүне планнарын бадылаарын... автономнуг республиканың Дээди Соведи боттандырар» деп айыткан. Бистиң автономнуг республикавыс боду тускай Конституциялыг болурун ССРЭ-ниң Конституциязында айыткан-дыр. Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин бистиң бригада паин-биле үүлдүгзүнүп, бүрүнү-биле деткин тур бис. Боттарывыстың бүгү-ле эртем-билиивисти, күжүвүстү Конституциявысты амыдыралга боттандырары дээш харам чокка берип ажылдаар бис.

Бистиң бригадавыс комсомолчу-аныяктар бригадазы. Мен бодум коммунист кижи болганымда удуртун турар бригаданың ажыл-херээ дээш долу харысалгалыг болуру — мээң хүлээлгем. Бо чылдың бирги кварталында болгаш апрельде бригадавыс планнын опаалдазын чедиишкиниг күүсеткен.

Совет чонуун амыдыралын чаагайжыдары дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салыышкынына харыы кылдыр улам-на күжеңишкиниг ажыддаар бис.

В. БОРБАК-ООЛ,
бригадир, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи.

ЧОРГААРАЛ-БИЛЕ

Бистиң күрүневистиң Үндезин Хоойлузунда магадылаттынган социалистиг демократиялың канчаар-даа аажок улуг чогаадыкчы аргалары бистиң амыдыралывыска хүн келген тудум улам долузу-биле илереттинин турар.

Тыва АССР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелин солунпарда парлаан болгаш республиканың Дээди Совединиң сессиязынга май 30-да хүлээп алыр деп шийтиирлээнин улуг өөрүшкү, чоргаарал-биле дыңнап, помчуп таныдым тур бис. Бо база-ла социалистиг демократиниң бир көскү илерээшкини-дир.

Толевилел солуннарга парлаттынары билек, ол чугула документилерни районнуң комсомолчуларынга болгаш ацыяктарынга таныштырар талазы-биле тускай доктаалды райком бюрозу хүлээп алган. Районнуң бүгү комсомол организацияларынга хуралдар эртер. Аңаа ВЛКСМ-ниң XVIII съездиниң ажылының түңелдерин болгаш комсомол организацияларының сорулгаларын чугаалажып, Тыва АССР-ниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып көөр. Таныжылга ажылы районнуң чес-черде эгелээн болгаш Улуг-Хемниң өөлдар, кыстары Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, ында айытканы негелделерге дүүштүр ажылдап, өөревирин хүлээнип турар.

Т. ПОНОМАРЕВА,
ВЛКСМ Улуг-Хем райкомунуң секретары.

БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЕЭЭ

Тываның арат чонунуң Совет Эвилелиниң улустарының ажы-дуңма найыралдыг өг-бүлезинге эки тура-биле каттышканының соонда бистиң амыдыралывыска кайгамчык чаагай чаартылгалар болгудаан. Ажыл-агыйның бүгү адырларында чедип алдынган чедиишкиннериниң шуптузун санап чугаалаары берге. Ынчан Тываның чонунуң хөй кезии хуу ажыл-агыйлыг, көшкүн амыдыралдыг чурттап чорду. Ооң соонда Совет Эвилелиниң тараачыларының үлегер-чижээ-биле боттарының эт-хөрөңгөзин каттыштырган, мал, чер ажылының эштежилдерин тургузуп, олда улаштыр хөгжээн, колхозтажын эгеледи.

Амгы үеде Тываның кодээ чону шуптузу совхоз ажылчылары апарган, ажыл-агыйының хемчээли-даа улгаткан, машина-техника-биле четчир саныг кылдыр чепсеглеттинген. Чаңгыс моов безин адырга, Тывавыс төөгүге бөстүп көрбээн кыска хуусаанның дургузунда кайгамчык бурунгаар хөгжээн-дир.

Совет Тыва, ССРЭ-ниң бүгү эвилелдешкен болгаш автономнуг республикалары-биле бир домей, бодунуң Үндезин Хоойлузун хүлээп ап турарынга кончуг-ла өөрүн турар-дыр мен. Амыдыралымның хөй кезиин шериг азбашынга бараалгаткан мен. Ынчангаш Тываның Конституциязының төлевилелинде «...социалистиг Ада-чурттуң камгалаары бүгү улустуң херээ болуур» деп бижээнин кончуг-ла үүлдүгзүнүп деткин тур мен.

Социалистиг чаалаң алышкыннарны, Төрээн чурттуңустуң хамаарышпас чоруун болгаш совет кижилериниң тайбың күш-ажылын камгалаары шынап-ла бүгү улустуң херээ болур.

Д. САЛЧАК,
пенсионер.

Каа-Хем район.

Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киржиринче «Шын» солун бодуиун хөй санныг номчукчуларын, ажылчын болгаш кодээ бижикчилерин чалап тур.

НАЙЫРААЛДЫГ АЯН-ЧОРУК

БЕРЛИН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко ГДР-ниң найысылалынга май 11—12-де албанның найыралдыг аян-чоруун ылыы чораан.

ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер биле А. А. Громыконуң аразында ужуражыышкын болгаш беседа болган.

А. А. Громыко болгаш ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишер ССРЭ биле ГДР-ниң аразында культура болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажыгга дугайында дугуржулгага ат салганнар.

Э. Хонеккер А. А. Громыкога алдар болдуруп эртенги шайларгa эрттирген. Аңаа олар чугаа солушканнар. Акы-дуңмалышкы найыралдың байдалынга эрткен эртенги шайларгa ГДР-ниң удуртукчу ажылдакчылары олурушканнар.

Май 12-де А. А. Громыко Берлиндеи чорупкан, Аэродромга ону ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары А. Аксен, албанның өске-даа кижилери удээн.

* * *

Ол-ла хүн А. А. Громыко Москвага чедип келген. Аэродромга ону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Б. В. Гришин, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, албанның өске-даа кижилери уткуп алган.

Кызылдың тууйбу заводунуң коллективи онгу беш чылдың үшкү чылында күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ажылдап турар. Мурнакчы бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери эрткен дөрт айда 4900 муң тууйбуну бүдүрүп үндүрген. Ол планда көрдүнгенинден 250 муң тууйбу хөй болуп турар. Түс-түс ажылчыннар аразында калбарган социалистиг чарышка өрттеткен тууйбу үштүр Павел Кашлев тиилекчи болуп үнген. Ол эрткен кварталдың планын 130 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: П. Кашлев ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БҮГҮ КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Май 12-де Кремльдиң Улуг ордузунга Национаддар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының Даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономаревтуң даргалаашкыны-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Национаддар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы боор эрткен.

Бойдуска салдар чедиреринин чепсектерин шериг сорулгазынга азы оске кандыг-даа өскээнинг чорукка ажыглаарын хоруур дугайында 1977 чылдың май 18-те Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээзинден Женевага ат салган конвенцияны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң дамчыдып бергеиин өзугаар түңнел үндүрери-биле ук комиссиялар чугаалашкан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң комиссияларының ажылынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының Даргазының оралакчызы, СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының Даргазының оралакчызы, Молдавияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары И. И. Бодюл олар киришкен.

Хуралга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы Г. М. Корыненко Совет чазактың өмүнээзинден чүве чугаалаан.

Конвенция болаа чепсеглеиишкиннерни дүжүрер болгаш кижи төрелгетенге кыжаныш турар чаа айылды чайладыр талазы-биле чаа угланыышкынны ажыдып турар деп санал берген депутаттар демдеглээн. Депутаттар конвенцияны бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга сүмелээринче комиссиялардың кежигүннерин кыйгырган.

Ооң соонда комиссияның Даргазы Б. Н. Пономарёв чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Национаддар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының Даргазының оралакчызы А. С. Баркаускас олурушкан.

(СЭТА).

КАТАП ТУРГУЗУУШКУН

Л. И. БРЕЖНЕВ

(Эгеан № 112 «Шынла»).

Обкомнуң туруңкуи маңаа дайын дурупунда-ла ажылдап турган «Запорожсталь» заводтуң директору А. Н. Кузьмин база мөңгө соомда адатаанда адаа чедин келген Запорожтудут трестиң чаа эргелекчизи Э. Э. Дымшиц идешкейлиг деткээшер. Олар айлээ бүтү талазы-биле өмей эвес-даа бол, бот-боттарынга алдептиг таржып ажылдаар кижилер турган.

Анатолий Николаевич Кузьмин ээрге өртүмак дурт-сынныг, арай семиссимээр мага-боттуг, думчуунга ыртып-аар карак шилдиг кижи үве, мөңгө сактып турарын-биле ырга, ол кажан-даа улусче алгыып, хорээн көөргетпес чораан. ырып-шырайын барымдаалаарга, ол ылуг-ла инженер-интеллигент кыаң эр-ле болгай. Чүгле үр үе эртен соонда ону Питер пролетарийлеинден уталып үнген кижи дээрзи лген мен. Ыында бүтү-ле шынар: дески биліг, чидиг утаан, кылгыр чорук бар турган. Будуулгенниң ажыл-херектериге ооң нуң кым-даа үзе кирбейн дыңнаар -алдарны ол чедин аңхан турган. Ынчалза-даа ооң маажым ажыл-чаы мөңгө сагыжында үүдеп-даа арык артып калган. Кандыг-бир ажыл уудавастап, план үстүн турза-даа, натолий Николаевичиниң даштыы хевирге шимчеш дээр эвес. Чеиншкиннер, хурал-суглаалар диреп эгелей бээрге-даа, ол база-ла ежум хевээр. Төлептиг, ажыл-хекчи кижи.

Завод ол берге үеин чүрттан эр-р ужурга таварышкан. 1941 чылың августа фашист шериглер ешпиң он талакы эрвинче үргеш, орайны хөме бооган эгелээннер. стиң шеринис солагай талакы ыктың дөртен беш хонукта маадыыы-биле тудуп келген, ол үениң ргузуунда чүгле «Запорожсталь» тос муң алды чүс вагон эң үнег дериг-херекселдерин үндүр өрткен. Ол маадырлыг чорук болн: артиллерия боолап, бомбелар стып турда-ла, кижилер кедергей р дериг-херекселдерин алырып, ашиналарның кезектерин шыгжап, нарны демир-орукка чүдүрүп, дектерин бижип, катап эптээриниң руктарын кылып турганнар. Ол түнүң А. Н. Кузьминиң хынаалаа-биле чорутқан. Заводту ол, кобль капитаны шыкаш, кажан гитржилер ынаар таза таварып кин кэриниң чүгле чартык шак рнуунда эң соолуиде, каттан чораан болгай.

Оон дораан чартык чыл болганда Запорожьениң болук проектчиери Новосибирскиге чуга кац кыр будүрүлгеге ажылдай берген. ер адаандан үштүп үндүрүп ың четтигинен электри кабели ың узуну тос муң километр ажыг) ртүүн чөөн чүүнге он-он камгаал заводтарын чедир дерипчиге залаан. А «Запорожсталь»ның дегг-херекселиниң кол кезин Магткага барган болгаш орта чүртка ончут быжыг кузк-кацны берин ргаан ортумак хемчеолдиг чуга кац ылыр цехти тургускан.

Ажыы-чаң талазы-биле Дымшиц олза Кузьминге көңүс домчалешес кижи: чугаа-соотқур, ынчалзаа херектиң ужуруи кончут эки ылыр, тактиктиг удуртулганың масери турган. Дидим инженержи ипитирлерге ынак, чаартыкчылары деткиир болгаш аспырактарны маартың шыдаар турган. Тудугулар ниитии-биле тускай ажыыцыг улус: чамдык быска хуралга мырыңай эвилеп эвес домакр-даа дыңналы бергилээр. Мынг байдалда демги чымчак болгаш агай сеткилдиг дишкенивес Кузьан база бодунуң туружун кадыг, ыжыы-биле камгалап турганын даа эрттирбейн демдеглексеп аап тур мен.

Тудугжулар биле ажыглакчыларың аразында бо-ла чорудээ үне ерген турар болгай, ынчалза-даа узьмин биле Дымшиц кезээде бир г болуп ажылдаар улус, оларның разында язгленнишкин турганын рле сагынмайн тур мен. Партия бкому оларның аразында хаамаалыгазынга үргүлчү салдар чедирип рган. График тургузар талазы-биле айтырыгга ийлээ баштайгы хүнерден-не мөң-биле чөпшөрешкен кус, алызында барын ол айтыры ыдыралга боттанган үве. Хонукр барымдаалап тургускан быжыг рафик язы-бүрү эргеледериң ылын турган ажылдарын чаңгыс ерге каттыштырган, тудугларны ыглага кирериниң доктаатынын хуусааларын хынаарынга дузаан. Ол болза бистиң ниити тиелгевис болган.

Ылан тургускан графиктерин соонде типографияга бичин дептергиштер кылдыр ковудедир праан. Ол дептержиштер чүгле тууг баштаар черге эвес, харын масерлерге, прорабтарга, партия, профвилел, комсомод ажылдакчыларына, тудуг шөлүнге кээп турган журалистерге база бар тургулаан. Олар ажыл-херектиң көскү болур чорудуна дузалаан болгай ол байдал колективтин тургустуларынга база эрежок чугула болган. Кажан бир кижи долгандыр чүү болуп турарын илбейн, бодунуң хамаарышкан чеинге касканнаныр чыдары ындыга мйнаан, ынчалза-даа ол тудутда ылдының турар бүтү херектү болаш ниити ажыл-хереке бодунуң урар черин билир болза көңүс ске херек-тир.

Ынчалза-даа график тургузуп ылырга, ажыл-херектиң бүде бергеи ол эвес болбайн аан. Ооң күселдеи дээш хүн бүрүнүң хынаадазын, калбак болгаш база өскү ртчеттуг чорукту чедип алыр херек. Тудугжулар диспетчер албаныының ппарадын тургускан. ол сорулгаы база шинтпирлеп алгаанар. Кол диспетчер Григорий Лубенец болган. Ол ам УССР-ниң аар үлетнүр бүдүрүлгелериниң тудуунуң министринде ажылдап турар. (Ниитизиби-биле бистиң заводтарывыстан болган тудугларывыстан эвээш эвес эки партия болгаш ажыл-агый удуртукчулары өзүп үнгүлээн). Ынчан ол аажок улуг мага-боттуг аныяк ар турган, ол он-он телефонларга үгледип алган, бүтү чүвени көрүп, шуптузун биліп, чер болганын-на дыңнап орган. 17.00 шакта, кажан хүн бүрүнүң диспетчер рапорту чорап турда, ол тургустунуп келген кандыг-даа айтырыгга харылап шыдаар турган. Кандыг-бир чүвени хандырбаан, сөөртүп эккелбээн дишкен хоозун шуугаазыннар, бот-боттарынче чуүй-каашкыннар тодаргайлаттынар, ооң берген медээлери кеззеде ылап шын болуп турган.

Тудугжуларның шалыкшы хуралдарынга күзелдиим-биле барып турган мен: дүрген хуралдар шыпан-ла шалыкшы эртип, дайынчы чыыштар шак-шагы-биле шойулбейн турган. Бо бүтүнү чедип алыры амыр эвес турганы билдингир болбайн аан, эрги чаңчылды чайладыр, «буузхаалаар» бодал-биле демисежир ужурга база таваржыр. Ынчалза-даа корум-чурум чоорту эттинин эгелээн, тудуг ажыл-ишчи байдалче кирипкен, бир эвес ындыг-ындыг таарышпас чүүлдер тура берген болза, оларны шуугаазын чокка шинтпирлеп алыр апарган.

1947 чылдың майның эгезинде обкомнуң биче залында Запорожтудугнуң партия-ажыл-агый активиниң хуралын эрттиргениви сактып тур мен. Ажылдың чорун турарының дугайында Дымшиц илеткел кылган. Тудугжуларга негеделерниң ол өзүп өттүр санаа турган. Кузьмин база санаа берген, ажылчыннар база сөс алгылаан. Хуралга түңнелди мен кылдым. Ынчан ажыглалга дугай кирер тудуглар ТЭП болгаш кан эвилдирер суугуларны бүтү күштү мөөнүүрү чугула деп демдеглээн мен.

— Кедергей варын байдал тургустунуп келген-дир. Чеже-даа бейлак дурахулгалыг болзуарза, тудутның ындыг дүрген чорудуушкуннарынга, ындыг улуг хемчеолдериге бир-ле дугаар таваржы турарыңарны биліп ужурлуг силер. А тудугну ажыглалга киреринің хуусаазы бистиң шуптузуска хажыдын болбас хоойлу-дур. Ажыглалга кирер тудутларже күштерни мөөнүсвейн, бир эвес ынаар, үлегерлеп чугаалаар үве болза, күштүг чудурук белеткен албайн, чогуур хуусаалардa четтигин ыыдавас бис. Чамдык черлерге ылаңгыя, кан эвилдирер суугуга ышкаш, ындыг чугула тудутта амыдыызында чудурук эвес, чадагай адыш ажыглаан бис. А ол дээрге күштүг эвес согуг-дур.

Ол чылын бис шуптузус бүтү күштү аар чудурук кылдыр мөөнүүр аргага өөренип алташ, ооң-биле ченшегленип алган бис. Ол аргаы бүтү чүрт эскерин-каан болгаш бедин-биле үнелээн. «Запорожстальды» болгаш Днепрогэсти катап тургускаңы бар-ла күштерни болгаш аргаларны бүтү улустуң тургузукчу ажыл-хереңиң шалыпчы черлериче утлап мөөнүүрүнүң шылгарңгай үлегер-чижээ деп хүлээп көрген. Соолуңде бистиң улуг-улуг тудуглаывыс ылап-ла ынчаар чоруттунуп турган. Кривой Рогта кац ажилдирер эң күчүлүг № 9 суугуга болгаш Ждановта «3600» деп стан. Болгада автозавод болгаш КамАЗ ынчаар туттунгулаан; ол дуржулганы бөгүн Тюмеңниң нефтичилери болгаш газчылары, Байкал-Амур магистралының тудугжулары база ажыглап турарлар.

Бо таварылганы ажыглаан, чуртувустун, бистиң эткен эруубустун дүүнгү хүнүнүң салдынган чаа сорулгалар-биле аразында эң сырый харылзаалыын демдеглексеп тур мен. Бистиң планнарывыстың хемчеели, айтырыгларының улуу болгаш варыны чыл келген тудум-на өөп турар болгаш оларны чаа деңнелге, чаазы-биле шинтпирлээр ужур таваржып турар. Шак борта социализм тургузуушкунунуң эажок байлак практиказын, партияның болгаш масса чонуң төөгүлүг дуржулгазын барымдаалаары эргежок чугула.

Чижээ, ам Барыын Сибирьлиң чер ниитиниң байлаан комплекстиг шиңгээдин алыры болгаш ооң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдери онза ужурдузалыг программа болур. Ол болза бодунуң хемчеолиниң, капитал салыышкынының хөйүнүң, техника болгаш транспорт сорулгаларының талазы-биле мурнуку чылдарда болгаш биске чылдарда биске турган бүтү үүлдерни ажыл турар бистиң үениң өзүлүг-ла улуг тудуу-дур. Ынчангаш, чыгдынган дуржулганы барымдаалааш, борта күштерни быдаргай тургузар чорукту болдурбазы улям чугула болун турар. Күрлавырларны кол угланыышкынарга чогуур өйүнде мөөнүзөриниң мурнай кылыр үүлдерни, азы айтырыларны улус ажыл-агыйынга оларның ужур-дузазын барымдаалап шинтпирлээриниң эолчегларын шын тодарадырының сорулгазы улам шудургузу-биле тургустунуп турар.

Эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган, эң хөй болгаш дүрген ажыкты бөөр үүлдү кылын алыр тодаргай черлерни илередип билир херек, кандыг-даа сорулганы шинтпирлээр ооң алыс түңнелдерин барымдаалап билир херек—планнаашкынның база черле ынчаш ажылагыйны удуртурунуң уран аргазы ылап-ла мында дугжүп турар.

Ленинчи дыл-биле чугаалааргa, кайыларын сегирип алзывысса, бүтү илчирбеңи ышта соп ап болур бис, илчирбеңи ындыг кезектерин тодарадып билири биске мурнуку хевээр шинтпирлиг ужур-дузалыг болуп турар. Ол дугайын мен эң-не баштай Запорожье тудуунга күжемчү күштерин хөгжүдери онза ужурдузалыг программа болур. Ол болза бодунуң хемчеолиниң, капитал салыышкынының хөйүнүң, техника болгаш транспорт сорулгаларының талазы-биле мурнуку чылдарда болгаш

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫ

ЧАРЫШ-ЧОННУҢ ЧОГААДЫЛГАЗЫ

1978 МАЙ № 5

Социалистиг чарышты организастаарын экижидери, оон дээштийн бедидери— партия, совет, ажыл-агый органнарынын, профэвилел болгаш комсомол организацияларынын бирги хүлээлгези... Чарыштың калбах негелделиг болурун бедидер, мурнакчыларны болгаш чаартыкчыларны алдаржыдар база хүндүлээр, оларнын дуржулгазын болгаш чедиишхиннерин калбаа-биле нептередир база шиңгээдир херек.

1978 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазындан.

Мурнакчылар чугаалап тур

ИЙИГИ ЧЕРДЕ

Социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң бүгү совет улуска Чагаазын Туранның амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери чыл эгезинде таныжын көрген. Орта харыы кылдыр 1978 чылдың планыг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерни доллдур болгаш ажыр күүседирин хүлээнгеннер.

Комбинат бирги кварталда ачы-дуза чедиринин сайгарылга таласыбиле планын 102 хуу, оон иштинде көдээге—101 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Ынчангаш республиканың амыдырад хандырылга бүдүрүлгелериниң аразында чарышка ийги черни алган. Апрель айда комбинаттың 13 цеги шуптузу даалгазын күүсеткен. Даараныла цегиниң көргүзүглери ай санында эки болуп турар.

А. БЕСПАЛОВ,
комбинатта дагдыныкчы.

СОРУК КИИРГЕН

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын танышкан хуралга санал бергеш, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Монгуш Допур-оолович Чола 100 хойга онааштыр 120 хураганны менди доруктурар деп хүлээлге алырга, мен чоонган мен кылдыр бодааш, ол-ла хуралга мынча дедим: «Мен 100 хойга онааштыр 125 хураганны менди доруктурарын, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү кыргып алырын хүлээнгеш, Маадыр Монгуш Чоланы кыйгырдым». Хоочуп хойжу мени деткээн. Бистиң аравыска чарыш оду шак ынчаар чайнап үнген.

Бо кыш чиик эвес болган. Ынчалзажок эрес-шудургу ажылдап тургаш, хойнуң улуг бодун-даа, чаш төлүн-даа хорамча чок менди чыл ажырып алдым. Ам чарыштың түңнелин үндүрүп, кым чеже хураган менди доруктурганын көрүп болур. Мен хуумда берген сөзümге ээ болуп, 100 хойга онааштыр 125 хураганны менди алдым. Дүк планын база күүседиптер мен. А чарыштыг эжим Монгуш Допур-оолович Чола 100 хойга онааштыр 105 хураганны алган. Чарыш шак ынчаар ажыл-ишче сорук киирген.

А-Х. ОНДАР,
Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу.

Хүлээлгелер күүселдези

КОШКАТПАС ДЭЭШ

Бистин «Хемчик» совхозтуң коммунистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери социалистиг чарышка идепкейлиг киришишаан, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни боттандырар дээш ажылдың темпизин кошкатпайн, бо чылдың бирги кварталында чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

Ажыл-агыйның малчыннары эрткен кварталда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедип тургаш, күрүнеге сүт садар планын 176,5 хуу, эт садарын—169,4 хуу күүсеткен. Бо күш-ажылчы чедиишкиннер совхозта партия, профэвилел болгаш өске-даа хой-ниити организацияларының организакчы болгаш политмассалыг ажылының база малчыннарның, тускай эртемниглериниң күжениишкинниг ажыл-ижиниң түңнелинде чедип алдынган.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому ол бүгүнү бедиибиле үнелээш, республиканың совхозтарының аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санааш, бистиң коллективти шилчиир Кызыл тук болгаш акша-биле шаннаан. Совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери анаа улам сорук кирип, амгы үеде күжениишкинниг ажылдап турар.

Онгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылының арткан кварталдарында улам күжениишкинниг ажылдаарын, ажылдың темпизин кошкатпазын, шилчиир Кызыл тукту салбазын олар хүлээнип турар. Мурнундагы чылдарга бодаарга, 1977—1978 чылдың мал кыштаглаашкыны бисте эки өртип турар. Төрүүр инектериниң баш саны база элээн өскен. Чылгының, хойнуң баш саны база өзүделіг. Малдын өлүп, хораары дыка кызырылган. Амгы үеде 5200 ажыг хураган алмаган алдынган, олар менди доругуп турар. Ниитизи-биле совхозта төрүүр чүс хойга онааштыр 86 хураган алдынган, шээр малдын өолдаашкыны ам-даа уламчылап турар. Малчыннар бо чылын төрээн бүгү быдаларны хорамча чокка, менди доруктуруп алган.

Социалистиг чарышка күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алган мурнакчы малчыннар хой. Хойжу Ооржак Өрге бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 105 хураганны алган. Александра Саая, Хомушку Сайт, Саая Бора-оол, Саая Серин олар төрүүр чүс хойдан-на 90-дан 100 чедир хураганнарны менди алган.

Социалистиг чарыштың дээштинин, оон үре-түңнелдинин бедиткенинин түңнелинде мурнакчы саанчыларның болгаш ажаакчыларының саны бисте база өскен. Саанчылар Саая Көк-кыс, Зоя Сарыглар, Мария Хомушку, Иргит Минчей олар бо чылдың баштайгы кварталында бир инектен-не 300-тен 400 кг чедир сүттү саап, планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Ол ышкаш быдаа ажаакчызы Кивин Сержи хонутка бир быдаадан-на 400 грамм немелде дензини ап, 40 быдаанны онча-менди азырап турар.

Мал ажылы-биле чергелештир, чер ажылы совхозта чугула черни эзлеп турар. Бо чылдың часкы хову ажылдарын совхозтуң механизаторлары апрель 11-де эгелээш, баштайгы үш хүнде безин 1060 гектар тарылга шөлүнүп шыгын базырып дооскан. Амгы үеде совхозтуң шөлдеринде часкы чер аңдарыгазын чорудуп турар. Ниитизи-биле 725 гектар шөлдүн баштайгы суггарылгазын дооскан. Хомушку Седип-оолдун, Кара-Сал Калдар-оолдун, Кара-Сал Чүмейниң звеволары часкы хову ажылдарын шалыпкын, шынарлыг чорудуп турар.

Д. САРЫГЛАР,
«Хемчик» совхозта партком секретары.

БИР ДЕММНИГ БОЛЗА...

Кызылдың үш дугаар автотранспорт бүдүрүлгезиниң С. А. Домрачёвна удурткан бригадазы онгу беш чылдың баштайгы үш чылының планын күүсеткен.

Шынарның болгаш ажыктыг чоруктун онгу беш чылының үшкүзүнче кирип тура, бистиң бригада бар аргаларны болгаш курлавырларны ыяк санап көргеш, баштайгы үш чылдың планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алгандан бээр бир чыл оюнда күүседир деп шиитпирлээн. Ынчангаш бистер автобүдүрүлге чериниң өске-даа бригадаларын ол саналды деткип, ол дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче кыйгырган. Бистиң бригада бодунуң ол хире бедик хүлээлгезин оон айыткан хуусаазындан барык чартык чыл мурнай, май айның төнчүзүнде-ле күүседипкен. Чедиишкинни сан-чурагай-биле көргүзерге мындыг: онгу беш чылдың эгезинден бээр 342, 400 тоннаны сөөрткен болгаш 3051 муң тонна-километрни эрткен. Ынчаарга беш чылдың баштайгы үш чылдарының даалгалары 260,2 муң тонна чүүктү сөөртүү болгаш 1862 муң тонна-километрни эртери турган. Моон алгаш көөргe, бистиң бригада үш чылдың планын май айга чедир ажыр күүсеткен-дир. Амгы үеде бистиң чолаачыларывыс шуптузу 1978 чылдың июль айының үлүүнде ажылдап турар.

Бистиң автотранспорт бүдүрүлгезиниң чамдык чолаачылары чедиишкиннің чажыды чогум чүдел? деп бо-ла айтыра бээр. Ында кандыг-даа чажыт чок. Чүгле коллективтиң бир демниг ажылдаарындан болгаш автомобильдерниң техниктиг байдалын эки тударындан хамаржыр деп чүвени маңаа демдеглээр херек. Оон ыңай чүүк чок чоруушкуннарны аргалыг-ла болза, болдурбаза улам эки. Ол бүгүнүң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү-даа бедиир, план-даа хуусаадан эрте күүсеттинер. Кижилерниң мергежилинге үндеснер. Оон аңгыда автомобильдерниң аап-саап септелгезин шалыпкын кылыры болгаш чүүк эзлери бүдүрүлгелер-биле үзүк чок харылзаалыг болуру базала улуг ужур-дузалыг боон турар.

Бистиң бригадада болгаш АТБ-де-даа чаагай хөректиң эгелекчилери хөй. Чижээ, бистиң бригаданың кежигүнү Анатолий Григорьевич Холоша бүдүрүлге чериниң эң хүндүлүг кижизи, улуг мергежилдиг чолаачы. Оон-биле кады АТБ-ниң бөлүк мурнакчылары онгу беш чылдың үшкүзүнүң планын хуусаадан эрте күүседири дээш чарышты эгелээннер. Анатолий Григорьевич май айның эгезинде-ле 1979 чылдың декабрь айының үлүүнче ажылдап кирипкен. Ол чүүк дажыглаарының планын 167 хуу күүседип, 476 муң литр кывар чүүлдү камнап алган. Мурнакчы чолаачы онгу беш чылдың дөрт чылдарының планын июнь бирге чедир, а ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнда—4 чартык чылдың даалгазын күүседир дээш улам улуг күжениишкиннiг ажылдап турар.

Бригаданың ажылдаап девискээри улуг эвес, колдуунда-ла республика найысылалының кавызы боон турар. Ындыг-даа болза, автомобильдерниң анаа турар чоруу эрткен чылдыындан дыка кызырылган, ажылче үнериниң коэффициентизи улгаткан. Үрелиишкинден анаа турар чорук бисте шагда-ла узуткаттынган деп болур. Чүге дээрге бистиң бригадага коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты тывыскандан бээр ындыг таварылгаларны болдурбас деп шиитпирлээн бис. Оон аңгыда бригаданың он чолаачылары шуптузу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Олар 1978 чылдың социалистиг хүлээлгелериниң бир кол негелдези—анаа турар чорукту шуут чок кылыры деп шиитпирлээннер. Кижилерниң мергежилинге үндезилеттинген ажылдың түңнелинде чыл келген тудумна улам эки, улам-на ажыктыг кылдыр ажылдап турар бис. Бригада юбилейлиг чылдың болгаш бо беш чылдың ийи чылының планнары базэ-ла хуусаадан дыка эрте күүседкени оон хөречизи боон турар. Чүүк сөөртүүнүң хемчээли беш чылдың ийи чылдарының дургузунда дыка улгаткан.

Планнарның болгаш хүлээлгелерниң күүселдези техниктиг деңнелден хамааржыры кымга-даа билдиңгир. Сөөлгү чылдарда бригаданың чолаачылары чүгле ЗИЛ-585 дээр самосвалдарда ажылдап турар. Ол база-ла план күүселдезинге улуг идиг боон турар.

Бистиң коммунистиг күш-ажылдың бригадазында хажыдып болбас дүрүм бар: ажылда кандыг-даа четпестерни арын-нүүр тыртпайн, ажыы-биле илерэдип, шугумчүлээр болгаш четпестерни шуптузу кады узуткаар. Бистиң АТБ-ниң администрациязы, партия организациязы машина-техниканы камныг эдилээр, камналгалыг болурунче улуг кичээнгей салып турар. Ол дугайын хуралдарга бо-ла чугаалажып турар бис.

Кызылдын үш дугаар чүүн автотранспорт бүдүрүлгезиниң бүгү ажылдакчылары-биле бир демей, бистиң бригаданың чолаачылары, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирь болгаш Ыракыы Чөөн чүүктүн районнарынга чорааш, ылган айтыышкыннарын боттарының ажылының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алганнар. Эш Л. И. Брежнев ылаңгыя ажылда четпестерни дарый узуткаарының чугулазын айыткан болгай. Бир эвес бистиң АТБ-ниң коллективи бир демниг, эки ажылдаар болза, чамдыкта планның болгаш социалистиг хүлээлгелерниң-даа күүсеттинмейн баар таварылгалары болбайн барып болур-дур.

С. А. ДОМРАЧЕВ,
Кызылдың № 3 АТБ-зинде чолаачылар бригадири.

Чарыш хрониказы

ПЛАНДАН АЖЫР

Тыванның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадында ажылчын аныяктарның аразында социалистиг чарыш улам калбарып турар. Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскааткан ол чарыштың түңнелин цех, бригада, звено бүрүзүнге ай санында тус-тус үндүрүп турар.

Чоокта чаа бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң эзлчегларинин аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Аңаа № 3 эзлчегниң коллективин тиилекчи деп санаан. Бо чылдың эгезинден тура оон ажылчыннары 208 тонна даг-дүгүн пландан ажыр бүдүрген.

ТИИЛЕКЧИ

Чөөн-Хемчик районнуң сүт-бараан фермаларының аразында калбарган социалистиг чарышка «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи идепкейлиг киришкеш, 1978 чылдың эрткен айларының түңнелиби-ле тиилекчи болган.

Бо ферманың коллективи январь—апрельде күрүнеге 125 тонна сүт дужаар планын 135 тонна чедирген. Ол чедиишкиннери дээш ферманың коллективи тускай шаңналды чаалап алган.

ДААРТА...

Улуг-Хем районнуң ховушөлдеринде часкы хову ажылдары кидин түүк. Ону чогуур хуусаазында бедик шынарлыг доозар дээш социалистиг чарыш калбарган. Ылаңгыя «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Фёдор Найдан-оол удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы бир муң ажыг гектар черге үрезин чаштырылгазын чоокта чаа дооскаш, чарыштың тиилекчилериниң одуруунга кирген.

«Найырал» совхозтуң шөлдеринде часкы тарылга аданталып турар. А «Улуг-Хаяның» Михаил Малбык-оол удурткан бригадазы тараа культураларының чаштырылгазын дооскынын рапорттаан. Ол мурнакчы коллективтиң үлегерин ниити районнуң тараажылары эдерил, часкы хову ажылдарын даарта доозар дээш бүгү күжүн мөөнүзэн.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАР

Кызылдың төп харылзаа белдиринде хоорайлар аразының телефон станциязының коллективи «аравыста хожудаар чаңгыс-даа кижи турбазын» деп девизтиг ажылдап турар. Инженер Дүгержап Буратович Чоксумнуң удуртуп турары ол коллектив эрткен дөрт айларының планын 108 хуу күүсеткен.

Харылзаа белдириниң цехтериниң аразында социалистиг чарышка четпестер тиилекчи болган. Олардан Галина Забелинаның эзлчээ эң эки ажылдаан. Эзлчегниң телефонистери Г. Курседова, З. Носкова, А. Межова, Н. Кабанкова олар «Мергежилиниң тергиннери» атты чаалап алган. Телефон станциязында чарыштың түңнелин неделя санында-ла түңнеп турар, а айның түңнелин үндүргеш бүгү коллективке дыңнадыры чаңчыл болган. Телефонистерден кым-на 6 ай иштинде чаңгыс-даа частырыг чок ажылдаан болдур, ол хыналда чок, тускайлаң ажылдаар эргеин алыр. Ынчаар эки ажылдаапнарны хүндүлел дептеринге база киирер.

Ол хемчеглер ажылдың чедиишкиннiг болурунга салдарлыг. Ажылдың шынары, техниктиг байдалы экижээн, күүсеттинген чагыгларның саны ковудээн. Ынчангаш бүдүрүлгенин орулга планы ажыр күүсеттинин турар. Бо чылдың планын хуусаа бетинде күүседиринге коллектив бүзүрелдиг.

ЧУРУКТА: (үстүнде) «Мергежилиниң тергинин» телефонист Надежда Кабанкова биле станцияның инженери Дүгержап Чоксум; (адаанда чурукта) телеграф залында аппараттар кезээ. Телеграмманы хүлээп ап турары.

Сөзү болгаш фотозу А. ЗАЙЦЕВТИН.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планын күүседир талазы-биле мурнап база хожудап турар совхозтар.

Мурнап турарлар

«Мурнакчы» сүт садарының планын		114,3 хуу.
«Май 1»	—«—	103,5 хуу.
Тока аттыг совхоз эт садарының планын		131,7 хуу.
Дуржулга станциязы	—«—	184,5 хуу күүсеткен.

Хожудап турар ажыл-агыйлар

«Торгалыг» сүт садарының чартык чыл планын		32 хуу.
«Тес-Хем»	—«—	44,4 хуу.
«Чыраа-Бажы» эт садарының планын		6,7 хуу.
«Бурунгаар»	—«—	16,8 хуу.
«Кызыл тук»	—«—	13,3 хуу күүсеткен.

Республиканың бүдүрүлгелериниң продукция бүдүрер талазы-биле апрель айның планын чедиишкиннiг күүсеткен болгаш хожудап турар коллективтер.

Мурнааннар

Тыванын электри четкилери.
«Тыва кобальт» комбинат.
Эт комбинады.
Алгы заводу.
Кызылдын туйбу заводу.
Шуурмактын ыяш белеткээр пунктузу.
Ыяш ажыл-агый эргелели.
«Росводпром» каттыжыышкынын ДБК заводу.

Хожудаашкында

«Каа-Хем» разрез.
«Тудуг кезектери» комбинат.
Чадаананың хлеб заводу.
Ак-Довурактын хлеб заводу.
Кызылдын хлеб заводу.
Туранның хлеб заводу.
Пиво заводу.
Кызыл-Мажалыктын туйбу заводу.
Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбыры.

Д. Нацагдорж, моол чогаалчы

ЧАСКЫ БИР ХҮНДЕ

Частың сөөлгү айының тоотун эртеин — дыштаныр хүнде бойдустуң шимелдезин каасчараш үнүштериң ногаан бүрүлери салбакталдыр часты берген, агаарның байдалы аяскаан болгаш кижилериң, сагыш-сеткилин хайныктырган кайгамчыктыг чаагай эртен турган.

Жүрмэд эртен эртелеп тургаш, кожазында өгде ынак душтуу Дулмаа-биле ийелээн ат мунуп алгаш чорупкан. Кара өгүнүң чанындан аттанган аттаргаш чоруптарга, Жүрмэдтиң бора аъды-биле Дулмаапың сарыг аъдының балымнары каттыжып, баштарын чаңгыс аай сававышаап чоруп органнар. Алс дээриң адаанда арыг агаарга таалап чораан чөн кижи боттарының арын-шырайынче чиге көржүп, хөөрешиппаан, ол чарыкта даглар уунче бар чорааннар.

Хүвүүн чаагайынга хоорайның кырган чалыы—бүгү кижилери шупту даштыгаа арыг агаарга селгүүстеп хөөрежип хүнзээрин күзээнер боор, орук дургаар аттыг, чадаг, тергелиг аттыг, азы чадаг-терге мунган кижилер-ле хой. Жүрмэд биле Дулмаа олариың чаны-биле эзеңгилерин кыңгырадыр каккылаштырыл арте бергеннер.

Чоогунда хемни кешкеш, мурнуу дагның белинге чеде бээрге, чаа четчип үнүп чыдар чулуктуг, чаа көктүү чидиг чыды думчукче аттыгын кирап, дагны шуглаан чиңгир ногаан арганың чараш оңу каранга кедергей чымчак болгаш таалаңчыг көстүп турган.

Жүрмэд чүрээниң ханызындан ынак кызын эдертип чоруткаш, дагда ногаан арга кыдыынга барып, аттарын өскарып кааш, кожаландыр олурып алганнар. Агаар-бойдустуң байдалы кажангызындандаа артык ооҗуы турган. Олар төрөөн черинин каазын мактап, ооң кадында ынак сеткилиниң чажыттарын аразынга ажыы-биле төө каглыш олурда, чаныда турган чараш көк чечек оларны көргеш хүлүмзүрүү-биле шаңнап турган ышкаш ында-хаая мөгейип каап турган.

Ынакшылдың күжүнге алыскан ийи кижи хөөрежил олурып-олурып, хүн кежээликтеп, даглар бажынче олурупкан, имиртиң чырык турганын чаала эскерип кааннар. Чоогунда селгүүстеп чораан хоорай улуу шупту чана берген болган.

Көңгүс шимээн чок чаңгыр ногаан арга кыдыынга үшакты олар чаңгыс черге кады олурып эрттиргенинге сеткили хандыр өөрээнинин демдектери оларның арынарында илдең көстүп турган.

Ынчан чүгле аттыгын чыткан сугнуң чаңгыс аай даажындан, аян тудуп ырлашкан куштарның янзы-бүрү чараш аялгаларындан өске кандыгдаа дааш-шимээн чок, ыржымы кончуг болган...

ЫРАК ЧУРТКА

Алыс ырак чуртче чоруп,
Амыр чаагай черге бардым:
Кара-далай кыдыы чер-дир,
Харын эки дыштанган иеп.

Дацгаар эртен хүнней бээрге,
Далай чалгын ойнап турду.
Өске чурттуң черип өөртүп,
Өлчеңиг хүн шонуп турду.

Кылагар даш баарын орта
Кылаң алдын элезинге
Кара-далай чалгынын дозуп,
Хамык ботту какыып ордум.

Чалгыглар кээп дашка үскеш,
Савазынче кирери дег,
Алыс ырак чорзумаа-даа,
Аал-чуртту сактыр турдум.

Кылаң сугну кырлап ойнаан
Кызыл хүнүү көрүп тура,
Аал-чуртта дал-дүш тур деп,
Аная бодап орар турдум.

Ак-көк далай терең суунга
Алыяк кыс эштип чорда,
Чечек ышкаш моол кызы
Сеткилимге кире дүштү.

Элезинге солун чаткаш,
Элдеп хөйнү номчун көрдүм.
Эрээн-шокар үжүктерден
Эртим чуртум адын тыптым.

Алыс ырак черде-даа бол,
Амы, чүрээм ие-чуртумда.
Ала караам хөйнү көрзе-даа,
Ада-чуртум сеткилимде.

Очулдурган Г. САНЧАА.

М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ «Моолаун делгемнеринде» деп фотозу.

Чаа шүлүктер

ХУУЛГААЗЫН ЧАС

Дүвүлүг кыш чежемейниң шончакталып,
Дужүп бербейн, эргештениң чанназажок,
Дулгээзинниг хуулгаазын час кынчыктырбайн,
Дүрген чайлап бээрин ол негей берди.

Даглар часка хүндүткелдиг мендилежип,
Далаш чокка берзеңгилээш, мөгейип тур.
Хемнер ам-даа уйгузундан одунмаан бол,
Келген часты «улаарап» каап дүжеп чыдыр.

Эге частын чылыг хүну эзимнерни
Эргеледип, таалаңчыг чылдыптарга,
Эрип, эөлген ыяштары өөрөштин
Энме-дикчок дамды-биле «дааштап» тур.

Часты уткаан бүгү бойдус ырлап хөглеп,
Чараш кылдыр хөгжүмнерин хөөннеп турда,
Чүгле чаңгыс ак хар хөөкүй шылбыртыннап,
Шужүдейнип, шыынайнып ыглап чылыр.

В. САГАН-ООЛ.

ЫРЫНЫҢ КҮЖҮ

Чывар, хаттыг кандыг-даа хүн
Чыскаалыпкаш, базыптар бис.
«Ырлажынар, эзирлер!»— деп,
Старшина командылаагр.

«Эрес эрлер солдаттар»— деп,
Эрткен улус мактап эргер.
Түн дег дижи агаранган,
Душтук кыстар хулумзүрүүр...

Шак ол ырны ырлап чорда,
Чаашкын, соок-даа үттүндүрар.
Ырнын сөзү сени чылдып,
Ырак оруун чыыра сонтар.

Төрөөн черин хову, шолу,
Төрел чонун хайым ижи,
Шагда душпаан сарыын уруг
Сагыжынга чуруттунар.

Хөглүг ырга сорук кирип,
Хөннүн улам кыптыгын кээр.
Күрүневис камгалаары —
Хүлээлгени күштелдирер...

С. САЛЧАК.

·СПОРТ·СПОРТ·

ТИИЛЭЭН

БЕРЛИН. (СЭТА-ның корр.). Делегейниң чадаг-терге чарыжының ийиги чадазынга Тартудан келген спортчу Ааво Пиккуус тиилекчи болган. Соок агаар турда база чамдыкта чаашкын чаап турда Галле болгаш Эрфурт аразында 182 километр орукту ол 4 шак 55 минута 10 секунда иштинде эрткен. Эрфурттун стадионунга ийи дугаарында Зигберт Шмайссер (ГДР), үшкү дугаарында Александр Гусятников (Куйбышев) чедип келгеннер.

Тиилекчилерниң соонда стадионга чедип келген спортчуларның улуг бөлүүнүн аразында Гусятниковтун чаңгыс чер чурттуу Александр Аверин болгаш Псковтан келген Юрий Захаров бар болган. Оларның үези дөмей болган. Үе-шак улуг ужур-дузалыг болбаан: мурнап келген бөлүкке Аверинниң болгаш Захаровтун бар болганы бистиң командаыстын тиилелгезин болгаш Эрфурт биле Зуль аразынга болур чарыш мурнунда соң мурнап турарын бадыткаан.

ЧАСПАС АДЫГЖЫЛАР

Тиилелге хүнүнге тураскаатканы Кызылдың бирги чери дээш боодалга маргылдаазын хоорайның ДОСААФ болгаш күш-культура коллективтериниң аразынга эрттиргеи. Ацаа 30 командадан 120 кижи киришкен.

Команда талазы-биле бирги черни В. Иргашов, В. Баклыков, В. Куклин, С. Чооду составтыг педагогика институтунуң командазы алган. Олар 400 санны адар турган, 387-ни аткан. Эрткен чылдагы хоорай чемпиону Тыва электри четкилериниң спортчулары ийиги черни эзлээн. Тиилекчиге чүгле ийи сан четпээн. Башкы училищениң командазы үшкү шанцалга төдептиг болган.

Эр улустан хууда бирги черни педагогика институтунуң төлөөзи В. Иргашов алган, чүстеп чүстү боолаан. Ийиги черни С. Фадеев (башкы училищезин), үшкүзүн — В. Филиппов (ДОСААФ хооркому) эзлээн.

Хөрөөженнерден хууда бирги черни Тыва электри четкилериниң адыгжызы А. Грисюк алган, 98 санны ол аткан. Дараазында шанцалдыг черлерни Ф. Труфанова (№ 4 хооропрофтехучилище), С. Чооду (педагогика институту) эзлээн.

Хоорайның күш-культура комитединиң болгаш ДОСААФ хооркомунуң шилчиир кубогун педагогика институтунуң командазынга тывыскан.

А. ЕФИМОВ,
маргылдаанның кол судьязы.

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРҮП ТУРА...

Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскаатканы, пайысыладгы ортумак болган дээди өөредилге черлериниң аразынга чаңчыл болган боттывынгыр уран чүүл көрүүлдезин «Чалыы назынын сеп, комсомол» деп девизтиг адаабиле эрткен. Көрүүлдеге чедип өөредилге черлери киришкен.

Көрүлде эрттирериниң хоорай оргкомитеди өөредилге черлериниң чогаадыкчы отчёттарын көргеш, чамдык өөредилге черлери ук көрүүлдеге эки белеткелдиг келген болгаш черле ынчаш бот-тывынгыр уран чүүлүү сайзырадын турарын демдеглээн.

Кайы-даа өөредилге черлериниң бараалгаткан концерт программалары көрүүлдениң негелдезинге дүгүүп, идей-политиктиг деңнелиниң бедиин көргүскен. Бо харыысалгалыг көрүүлдеге Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы, педагогика институту, башкы училищезин болгаш көдээ ажыл-агый техникумуу эки белеткелдиг келгенин оларның концерт программалары бадыткаан. Репертуары байлак, күүселде эки.

Хөй үнүг ниити ыр медицина, башкы училищелеринде, педагогика институдунда, көдээ ажыл-агый техникумунда сайзыран, чыл келген тудумда парын чогаалдарны күүседин турар анарганы эки. Бо өөредилге черлериниң ниити ыр болгумнери доктаамал ажылдан, ында уран чүүл удуртукчуларының болгаш дирекцияларының улуг кичээнгей салыы турарындан байдал эки боор турары ол.

Көрүүлдеге киришкен өөредилге черлери шуптүзү танцы коллективтерлиг. Олар девизке дүүштүр янзы-бүрү танцыларны көргүссе-даа, ниитя өзүлде чок. Чаа чогаадылга база чок, күүселделериниң деңнели чавыс боор турар. Ооң кол чылдагаалы бирээде, танцы удуртукчуларының чедиппези, ийиде, бо жанрже өөредилге черлериниң башкылар коллективтериниң кичээнгей салбайн турарында.

Ниити ыр болгаш танцы коллективтери кандыг-даа үеде бот-тывынгыр уран чүүлдүң фундаментизи боор келген. Бо ийи улуг жанрларны эки тургузуп, белгүмнерни доктаамал ажылдадырын чедип алыры чугула. Өөредилге черлериниң удуртукчулары олче кичээнгей салыр болза чогуур. Ол дугайын СЭКП Тоо Комитединиң чоокта хүлээн алдынган «Бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам ыцай сайзырадыр хемчеглер дугайында» доктаалында тодазы-биле айыткан болгай.

Ниити ыр болгаш танцы белгүмнери системалыг, доктаамал ажылдаар болза, чүгле ынчан көскү чедиишкинерни чедип ап болур дээрзи кымга-даа билдингир. Моон мурнунда чылдарда болуп эрткилээн уран чүүл көрүүлделери, фестивальдар солистерниң көвейин, а ыры ансамбльдериниң эвээжин көргүскен. А бо чылын ол дедир болган: ыры ансамбльдери көвүдээн, а солистер саны кызырылган. Бо чорук база-ла солистер болгаш ыры ансамбльдери-биле системаа чок, доктаамал эвес ажылдыг түүнелиг-дир. Танцы талазы-биле база-ла ындыг.

Уран чүүл удуртукчуларындан В. Богдановту, Ю. Потаповту, Ю. Черниковту, А. Огиевти, Р. Даңлыпны мактаас арга чок. Моон мурнунда болгаш бо-даа көрүүлдеге оларның чогаадыкчы ажылын жюри эки деп демдеглээн.

Көрүүлдеге тыва национал хөгжүм херектелдеринге ойнаар солистер, ансамбльдер барык-ла чок болган. Политехниктиг институттун филиалы биле автоорук техникумунуң бот-тывынгыр артистери — ниитизи-биле чүгле ийи коллектив бо талазы-биле киришкен. Тыва национал хөгжүм херектелдериге ойнаар кижилериниң саны эвээжеп турар. Ук хөгжүм херектелдерин сайзырадып, ацыяк салгалды аная хандыкшыдып, өөредин болурунуң кандыг аргалары барыл?

Өөредилге черлериниң бот-тывынгыр артистериниң идикхеви эки. Бо талазы-биле бирги черни башкы училищезин, ийиги черни—филиал, үшкү черни— педагогика институту алгылаан. Ниити ырга бирги черни медицина училищезин, ийиги черни —педагогика институту, үшкү черни— башкы училищезин алган. Танцы коллективтериниңден ийиги черни көдээ ажыл-агый техникуму, үшкү черни филиал эзлээн. Ыры ансамбльдериниңден ийиги черни көдээ ажыл-агый техникуму, үшкү черни медицина училищезин алган. Тематиктиг угланыышкын талазы-биле бирги черни автоорук техникуму, ийиги черни филиал, үшкү черни педагогика институту чаалап алган. Уран каасталгага ийиги черни филиал биле көдээ ажыл-агый техникуму, үшкү черни автоорук техникуму алган. Тиилекти болган коллективтер бирги, ийиги, үшкү чергениң дипломнары болгаш тураскаалдыг белектер-биле шаңнатканнар. Башкы училищезиниң баяныстер, филиалдың хомусчулар болгаш педагогика институтунуң омаан-биле ойнаарларның ансамбльдери мактал бижиктер-биле шаңнатканнар.

Уран чүүлдүң удуртукчулары болгаш кижикчилериниңден 60 ажыг кижи мактал бижиктер-биле болгаш өртектиг барааннар-биле шаңнаткан.

Бо чайын Гаванага болуп эртер аныяктарның болгаш студентилериниң Бүгү-делегейниң фестивальынга база ленинчи комсомолдуң XVIII съездизинге тураскаатканы республиканың аныяктарының чогаадыкчы эстафеталы бедик организастыг болган. Бир хүн болган көрүүлдениң түүнелиг жанр аайы-биле олча хүн үндүрүп, жюри кежигүннери шалыпкын ажылдап, уран чүүл коллективтериниң удуртукчуларынга кандыг номерлер түүнел концертче киргенин дамчыдып, херек сүмелерни чогуур ой-шаанда берген. Хөй жанрга республика масштабтыг көрүлдени безин чүгле үш хүн дургүзүнде уламчылаап, тиилекчилерни тодарадып, зона базар белеткелди безин организастаан. Ооң дугайын чүге чугаалап тур сен диже, өөредилге черлериниң уран чүүл көрүүлдезиниң ылаңгыя түүнел концертин организас чок эрткенин демдеглекседим. Түүнел концерт көрүүде үезиндеги деңнелге безин четпейн барганы жюри кежигүннерин болындырган боор. Түүнел концерт бир шак озалдан эгелээд. Жюриниң ролюнче база сөгыш салыр болза эки.

Б. КЕНЕШ.

ЧУРУКТАРДА: көдээ ажыл-агый техникумунуң ниити ыр коллективи; башкы училищезиниң танцы коллективи күүселде үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

СОНУУРГАКТАРГА

Туттурган чылан

«Скульптор Голубкина» деп совет теплоход Гальванга чүгүн лужаагаш, АБШ-че углай эжиндирипкен. Удаваанда бир каютаның диванынга ийи метр узун дурттуг питон деп чылан кестүп келген. Үш неделя бурунгаар ол-ла судно-биле дрессировщик В. И. Бузьмин Кубадан Ленинградче аап чанып келген. Ооң «артистериниң» бирээзи — питон-ук рейс үезинде ис чок читкен чүве-дир. Дургуй чылан бо-ла теплоходта артып калганын көргеш, далайжыр шынап-ла кайгаанар.

Ленинградта пароходство дериниче телеграмма салыпкан: Чуну канчаарыл, чунун-биле чемгеررил? Харыы дораан келген: «Чемгерген хереэ чок. Ындыг чыланнар дерт айда безин чем чивес. Ийи хонгаш-ла суг бээр болза эки. Чылыг черге тудунар. Портка келиринерге цирк ажылакчылары чыланны ап алырлар».

Шак мындыг эдептиг болуушкун дугайын «Ленинградская правда» солун чоокта чаа бодунун номчукчуларынга таныштырган. Дезип чорааш туттурган питон деп улуг чылан чүгле май айның эгезинде Ленинградка ээп кээр аргалыг болган.

Д. СТРУЖЕНЦОВ.

Шыдыраага бодал херек

ТРОИЦКИЙ МАДЫ

Шыдыраа хөлүүнүн азылыга чаңгыс теве удурланыкчызын мөттаарын шыдыраа композициязынга мичаар адаар. Бо идеяның ажыдыкчызы шылгарангай орус шыдыраа композитору (бодакчызы) Алексей Алексеевич Троицкий болур. Ооң бир чижээн композиторнуң 1895 чылда чогааткан бодалгадан көрүп көрээл.

Туруштар:
Ак тала: Крd5, Се3, g6 (3)
Кара тала: Крf8, е7, b7 (3)

(Диаграмма № 1)

Этюд. Ак таланың удуу.
1. Ch6+Крg8 2. g7 Крf7. Бир эвес кара таланың е7 оглу чок турган болза, хайым чугаажок, чүге дээрге ак талада g7-де оглун деткиир дээрге-ле чит чайлаш чок. А кара тала ажык чок е7 оглун берипсе? Ийиги көште 2. Крf7 деп ойнавайн, оглун е6+ идип, ак ноянны шалапса. База хоржок болган, көрээли: 2...е6+ деп көжерге, 3. Крd6! е5 (Бир эвес 3-кү көште кара тала Крf7 кылдыр ойнаарга, 4. Кре5 Крg8 5. Крf6 е4 6. Cg5). 4. Кре7 е4 5. Крf6—удуушкун.

3. g8Ф+!! Оглун чичаар каап берипкеш, тиилелгеге чедер. Ол сорулгага 3. Кре5 кылдыр ойнаар болза, база түүнел чок, чүге дээрге кара тала 3...е6, ооң соонда 4...е5 кылдыр иткилептер.

3...Крg8 4.Кре6! Кара ноян азыгже үнери албан, ацаа барган маттадын алыр.

4...Крh8 5.Крf7 е5 6.Cg7X

Ам аная үндезилээп И. Гунстың 1922 чылда чогааткан этюдун бодап, тып көрүнерем.

Туруштар:
Ак тала: Крd5, Кв8, Се5 (3)
Кара тала: Крd8, а7, d7(3)

(Диаграмма № 2)

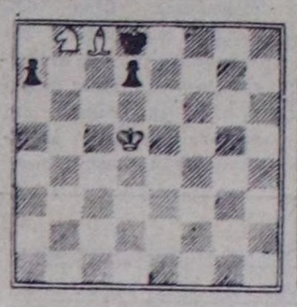

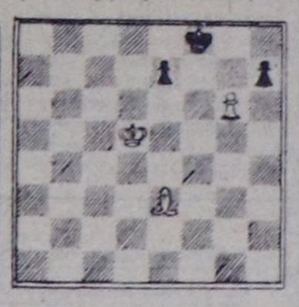

Телевидение

МАЙ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—«Зарядкага чыскаалыпар!».
10.55—Калмыктың ырнын болгаш танцының «Тюльпан» ансамблиниң концерти.
11.20—«Шуптузун биликээр мен». Киножурнал.
11.30—«Будильник».
12.00—«Совет Эвилелинге баран боор тур мен!».
13.00—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Күрүне Эрмитажы.
13.30—«Тоол аалдан келген». «Чидирген үе дугайында тоол». Уран-чечен фильм.
14.40—«Көдээге дамчыдылга».
15.40—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
16.10—«Театр шинзи». М. Дьярфаш — «Оттуг келгеш, ырла!» Москвадың сатира театрының фильм-шинзи.
17.55—«Делегей байдалы».
18.30—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
19.30—Медээлер.
19.45—«Кижите домей болуксаан күскежогеш». Мультфильм.
20.00—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Прагадан дамчыдылга.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—«Найыралдыг өг-бүле кады». Музыкалыг программа.
23.30—01.15—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Прагадан дамчыдылга. Чапсарда—медээлер.

МАЙ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Ургларга фильм. «Васек Трубачев болгаш ооң эштери». Уран-чечен фильм.
12.15—«Билдингир-даа болза эдептиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
13.15—16.00—Чапсар.
16.00—Чурттун телестудиялының документалдыг фильмперинин программазы: «Камада хоорай», «Цемент», «Мугаиде суур бар».
16.50—«Бурунгу Чөөн чуктун уран түүлү».
17.20—«Депутаттарның ажылхеректери». Телеочерк.

КЫЗЫЛДАН

17.50—«Согур чаашкын». Телефильм.
18.20—Телемедээлер.
18.30—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.
18.55—Ургларга фильм. «Кайгамчыктыг хүн».
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—«Үшкү чыл—шалыпчы чыл». «Тюмень меридианында». Выштапур — Челябинск газ дамчыдылгазының тудуунун дугайында.
20.20—ССР Эвилелиниң Күрүпениң үлегерлиг Биче театрының фильм-шинзинин баштайгы коргузуу. А. Островский—«Диистиң үе-чиири алган эвес».
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—«Балет дугайында».
00.10—0035—ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Руденко ырлаар. Төнгенде—дамчыдылгалар программазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.50—«Аныяктарга музыкалыг кежээ».

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Ооллар, ооллар...» Документалдыг фильм.
19.50—«Челээш». Спорт үдуруглеги.
20.20—«Күш болгаш шудургу чорук». Документалдыг фильм.
20.30—20.50—«Юрий Гуляев ырлаар». Фильм-концерт.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

МАЙ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл ужуруундан» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыыпцы» 9.25, «Кыска чалгыгда» 10.50, 15.40, «Карпаттар, Карпаттар» 12.40, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гонделупа чурттуң марказы» 10.00, «Карпаттар, Карпаттар» 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Посейдон дуалаары-биле далашкан» 10.00, 12.00, «Даг бажы» 15.10, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

МАЙ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ыдыгуртан сектер» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сөолгү ийи» 9.45, 11.15. Киноклуб: «Эллээди оол болгаш хоойлу» 15.00, 17.00. «Ынакшыл ужуруундан» 12.45, 19.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дуниун төнчүзү» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Карпаттар, Карпаттар» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарларының 2-23-35, партийн-ажымырал коллективиниң 2-37-13, пропаганда коллективиниң 2-31-75, культура коллективиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый коллективиниң 2-21-47, улегүүр коллективиниң 2-22-64, чагаа коллективиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг коллективиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 142.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле эргелеливи типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00184.